

Обшалов С.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ

Слідчий огляд належить до числа початкових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Правоохоронна практика свідчить, що дану процесуальні дію не можна замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, зокрема, допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі дати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події, застосовуючи засоби криміналістичної техніки, оперативну інформацію та допомогу спеціалістів. Під час огляду місця події оглядають усі об'єкти, які можуть мати відношення до злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність слідчого огляду набагато вища, ніж, наприклад, обшуку чи слідчого експерименту. Огляд – це слідча (розшукова) дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення у кримінальному провадженні [1, с. 217].

Вибір тактики огляду залежить здебільшого від оперативної інформації, наданої слідчому, що дозволяє попередньо зорієнтувати слідчого на характер злочинної діяльності та особу, яка, можливо, вчинила злочин. До такої інформації можна віднести: а) характер і можливий час вчинення злочину, шляхи проникнення і відходу злочинців, місцезнаходження знарядь злочину; б) результати пошуку очевидців злочину, прочісування місцевості, використання службово-розшукових собак, застосування при огляді оперативно-технічних засобів тощо; в) можливу кількість осіб, які вчинили злочин, використання транспорту, зброї, підроблених документів, мотиви вчинення злочину; г) типові способи вчинення злочину або укриття знарядь злочину; д) осіб, які є джерелами доказової інформації [2, с. 45-46].

Ефективне проведення слідчої дії потребує використання низки сил та засобів оперативно-розшукової діяльності. Так, проаналізувавши погляди науковців О. В. Синєокого, М. В. Жогіна, Ф. Н. Фаткулліна і В. І. Попова щодо системи оперативно-розшукових заходів, що застосовуються під час оглядів при розслідуванні різноманітних видів

злочинів, можна поділити їх на три групи: загороджувальні та охоронні заходи (наприклад, патрулювання, посилення охорони, оточення території, організація засідок, блокування місцевості); попереджувальні заходи (оповіщення населення про злочин та усі територіальні органи з метою організації спільних заходів); допоміжні заходи (застосування службово-розшукових собак, переслідування злочинців за «гарячими» слідами, використання криміналістичних обліків, інформаційно-пошукових систем, візуального спостереження) [3, с. 54-55; 4, с. 160; 5, с. 183-193].

Паралельно з проведенням слідчого огляду співробітники оперативних підрозділів повинні здійснювати розшукову роботу, яка спрямована на виявлення та затримання осіб, причетних до учинення злочину; встановлення потерпілих та очевидців злочинної події; опитування свідків, очевидців та потерпілих стосовно злочинної події; виявлення і збирання доказів та ін.

Слідчий повинен зважено підходити до визначення меж огляду. Як свідчить слідча практика, помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення. Але саме характер події і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна ретельно оглядатися. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, які безпосередньо пов'язані зі злочином. Тактика слідчого огляду має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації, або від того, що оглядається: місце учинення злочинів чи місце події. Так, лідери ОЗГ можуть здійснювати загальне керівництво діями угруповання як безпосередньо, так і опосередковано. У першій ситуації лідер безпосередньо присутній на місці події і використовує приміщення, зброю, транспортні засоби тощо. Тому необхідно ретельно оглянути ділянку місцевості, на якій учинений злочин, з метою виявлення слідів злочину та слідів перебування там лідера злочинного угруповання. В інших ситуаціях лідер здійснює загальне керівництво поза місцем учинення злочину, використовуючи сучасні засоби зв'язку. Під час опосередкованого керівництва злочинною діяльністю групи змінюється й характер діяльності слідчого, який проводить огляд, оскільки оглядається вже не місце злочину, а місце події – ділянка місцевості, приміщення, де можуть бути виявлені сліди готування до злочину чи керівництва його учиненням, предмети, які пов'язані зі злочином, сліди впливу лідера на хід кримінальної операції, а також сліди очікування завершення злочинної діяльності групи та ін.

У цих випадках межі огляду повинні бути розширені. Але підстави для розширення меж огляду повинні бути обґрунтованими та законними. Зважаючи на це, межі слідчого огляду повинні охоплювати: місце, де відбулася злочинна подія, виявлені сліди злочину або інші речові докази та

предмети, що мають значення для справи; приміщення або ділянку місцевості, де відбувалася підготовка до учинення злочину; шляхи підходу злочинця до місця події і шляхи його відходу; місце, де відбувалося приховання злочинної діяльності; інші помешкання і ділянки місцевості, де можуть знаходитися предмети, що мають відношення до кримінального провадження.

Можливість легалізації оперативної інформації у процесі огляду місця події здебільшого залежить від організації процесуальної дії, а саме: вжиття заходів для охорони місця події; безпосередньої участі оперативних працівників у проведенні огляду; спільному плануванні та розподілі обов'язків між учасниками огляду; невідкладної перевірки підозрюваних осіб по оперативних обліках, автоматизованим банкам даних щодо нерозкритих злочинів; переслідування злочинців по «гарячих слідах».

Значення огляду місця події як слідчої (розшукової) дії, у процесі якої легалізуються оперативні матеріали, визначається тією обставиною, що отримані результати дозволяють оцінити та підтвердити об'єктивність, повноту і вірогідність наявних оперативних матеріалів і за позитивної оцінки будуть основою планування заходів із розкриття злочину. Виявлення об'єктивних зв'язків між предметами, знайденими під час проведення різних слідчих дій та оперативних заходів, допомагає вирішити питання про належність цих предметів до конкретної особи і про причетність особи, яка підозрюється, до злочинної діяльності [2, с. 46].

Досягнення мети слідчого огляду можливе за умови своєчасного його проведення, використання різноманітних тактичних прийомів та методів. Для визначення послідовності проведення огляду необхідно враховувати слідчу ситуацію, що склалася, і використовувати наявну оперативно-розшукову інформацію про учинений злочин, визначаючи найбільш ймовірні місця знаходження слідів злочину та інших речових доказів. Співробітники слідчих і оперативних підрозділів повинні широко застосувати увесь арсенал загальних та спеціальних методів криміналістики, особливо техніко-криміналістичних засобів й методів роботи зі слідами та іншими речовими об'єктами, що дозволить ефективно та якісно проводити огляд. Огляд можна вважати позитивним, якщо досягнута кінцева мета даної слідчої (розшукової) дії – виявлені сліди злочину, є достатня інформація для висунення загальних і окремих слідчих версій, отримані достатні відомості для організації розшуку й затримання злочинців та викраденого майна, встановлення потерпілих, свідків тощо.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти. – Кол. Авторів: Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
2. Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації: Навч.-практ. посіб. / Я.Ю. Кондратьєв, Д.Й. Никифорчук, О.М. Сніцар та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 60 с.

3. Синєокий О.В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності: Науково-практичне видання для прокурорів, слідчих та оперативних працівників карного розшуку / О.В. Синєокий. – Запоріжжя: Дике Поле, 1999.
4. Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процес се / Н.В. Жогин, Ф.Н. Фаткуллин. – М.: «Юрид. лит.», 1965.
- 5 Попов В.И. Осмотр места происшествия / Под ред. В.А. Хвана. – М., 1959.

Чаплинський К. О.

доктор юридичних наук, професор
начальник кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСВІДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Особливе місце серед усіх слідчих дій, що спрямовані на збирання інформації з матеріальних відображень, займає освідування. Значення цієї слідчої (розшукової) дії надзвичайно велике. Освідування дозволяє слідчому безпосередньо сприймати об'єкти з метою виявлення слідів злочину, особливих прикмет та з'ясування обставин події, що мають значення для кримінального провадження, скласти уявлення про механізм злочину і особу злочинця, висувати слідчі версії та правильно визначати напрямки розслідування. При проведенні досудового розслідування освідування є досить поширеною слідчою (розшуковою) дією. Анкетування співробітників слідчих підрозділів свідчить, що 32 % – вказують на необхідність удосконалення тактики проведення освідування, 87 % – на уточнення і законодавчого закріплення окремих його положень. Вказане вимагає удосконалення кримінально-процесуальної регламентації та розробки тактичного забезпечення освідування із урахуванням сучасної наукової думки та потреб слідчої практики.

Термін «освідування» в юридичній літературі вживається досить давно. Однак до цього часу не вгамовуються дискусії щодо процесуальної сутності цієї слідчої дії, її завдань і тактичних основ проведення [1, с. 30]. У 20-х роках минулого століття науковці під освідуванням розуміли діяльність лікаря чи спеціаліста в сфері медицини, які виконують завдання слідчого в тих випадках, коли для дослідження окремих питань потрібні спеціальні знання [2, с. 194]. У 60-х роках того ж століття думки вчених розділились. Одні дослідники вважали, що освідування – це один з видів огляду [3, с. 244]. Інші розглядали його як експертизу, якщо освідування проводить судово-медичний експерт, і як слідчий огляд – коли освідування проводить представник органу розслідування [4, с. 11; 3, с. 30]. У 90-х роках минулого і на початку 21 століття переважна більшість вчених,